

بررسی عملکرد بخش تربیت بدنی و ورزش وزارت آموزش و پرورش

در برنامه های اول، دوم و سوم توسعه

پیشگفتار

در آستانه تدوین برنامه ی پنجم توسعه ی جمهوری اسلامی ایران هستیم. تحلیلی را که می خوانید، نقدی است بر عملکرد بخش تربیت بدنی و ورزش وزارت آموزش و پرورش در برنامه های اول، دوم و سوم. امید است تا پایان برنامه ی چهارم، امکان نقد عملکرد بخش تربیت بدنی و ورزش دانش آموزی نیز با قلم همین نویسنده میسر شود تا ان شاء الله جایگاه بخش ورزش دانش آموزی در برنامه ی پنجم به نیکویی ارتقا یابد. امید است سایر قلم به دستان در بخش ورزش دانش آموزی، ما را یاری کنند و با نقدهای کارشناسانه ی خود، توجه به ورزش دانش آموزی را در برنامه ریزان برنامه ی پنجم بیش از پیش افزایش دهند.

مقدمه

با مرور برنامه های اول، دوم و سوم توسعه ی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور، به ضعف جایگاه تربیت بدنی به طور عام و تربیت بدنی وزارت آموزش و پرورش به طور خاص از نظر تدوین اهداف و تحلیل وضع موجود در این برنامه ها پی می بریم. اگرچه به دلیل ضعف تعیین شاخص ها و اهداف کمی، تا حدود زیادی وظایف مشخص شده برای تربیت بدنی وزارت آموزش و پرورش، خصوصاً در برنامه ی سوم، محقق شده است، اما باید اذعان داشت که امروز تربیت بدنی و ورزش دانش آموزی از تنگناها و مشکلات عدیده ای رنج می برد و لازم است برای رفع آن ها، مأموریت هایی از طرف دولت در برنامه های توسعه ی بلندمدت پیش بینی شود و نسبت به تحقق آن ها نظارت بهتر و دقیق تری به عمل آید. به نظر می رسد، مطالعه ی این گزارش تا حدود زیادی کارشناسان و معلمان تربیت بدنی و مسئولان

مربوطه را با واقعیت های تربیت بدنی و ورزش در وزارت آموزش و پرورش طی برنامه های اول، دوم و سوم توسعه و هم چنین جایگاه ورزش کشور در برنامه های توسعه آشنا سازد.

اهداف کمی بخش تربیت بدنی و ورزش وزارت آموزش و پرورش در برنامه های اول و دوم توسعه

۱. افزایش تعداد دانش آموزان دختر تحت پوشش ورزش همگانی به میزان ۶۰ درصد.

مطالعه‌ی این گزارش تا حدود زیادی کارشناسان و معلمان تربیت بدنی و مسئولان مربوطه را با واقعیت‌های تربیت بدنی و ورزش در وزارت آموزش و پرورش طی برنامه‌های اول، دوم و سوم توسعه و همچنین جایگاه ورزش کشور در برنامه‌های توسعه آشنا می‌سازد

معیارهای جهانی و استانداردهای ورزشی .

۱۶ . کمبود شدید سخت افزار در

بخش تخصصی و فنی ورزش .

۱۷ . عدم تکافوی امکانات و اعتبارات تأمینی .

۱۸ . توسعه‌ی ناموزون رسانه‌های مکتوب در بخش ورزش .

ب) مشکلات ناشی از عوامل درونی مؤثر بر عملکرد بخش :

۱ . نبود سیستم جامع اطلاع‌رسانی .

۲ . کمبود مربیان متخصص و کارآموزده و ناآشنایی بیشتر مربیان با علوم و فنون پیشرفته‌ی ورزشی .

۳ . فقدان تناسب بین امکانات ورزش کشور با نیازهای موجود جامعه .

۴ . کمبود امکانات ویژه‌ی ورزش بانوان .

۵ . فراهم نبودن مکان‌های جذب نیروهای متخصص ورزش در بخش .

تحلیل عملکرد برنامه‌های اول و دوم توسعه در بخش تربیت بدنی و ورزش مدارس

بررسی عملکرد بخش تربیت بدنی و ورزش مدارس در دو برنامه‌ی

۲ . عدم امکان احداث اماکن ورزشی متناسب با نیازهای موجود کشور .

۳ . فقدان تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در ورزش‌های پایه و گرایش بیشتر به سرمایه‌گذاری در رشته‌های تفریحی و درآمدزا .

۴ . بی‌توجهی به ورزش روستاها .

۵ . استاندارد نبودن وسایل ورزشی تولیدی در داخل کشور و ورود آن‌ها از خارج .

۶ . نبود ضمانت اجرایی برای مصوبات شورای سازمان .

۷ . فقدان تشکیک‌های صنفی ورزشی .

۸ . فقدان نهادها و مراکز تحقیقات ورزشی در کشور .

۹ . کافی نبودن راهبرد پیش‌بینی شده در ارتباط با تربیت بدنی و ورزش، به ویژه در ورزش قهرمانی .

۱۰ . نبود ارتباط و هماهنگی مؤثر بین نهادهای فرابخشی و دستگاه‌های زیرمجموعه‌ی بخش .

۱۱ . ناکافی بودن امتیازات مالیاتی برای بخش تعاونی و خصوصی ورزش .

۱۲ . قانونمند نبودن فعالیت‌های حرفه‌ای در ورزش .

۱۳ . پایین آمدن تدریجی میزان ظرفیت مکان‌های ورزشی به علت ناکافی بودن اعتبارات تعمیر و نگهداری برای مکان‌های بزرگ ورزشی .

۱۴ . عدم امکان به کارگیری نیروهای انسانی جدید برای اداره‌ی مکان‌ها و ورزشگاه‌های تازه‌تأسیس و نبود روشی دیگر برای اداره‌ی آن‌ها .

۱۵ . دست‌رسی نداشتن به

۲ . افزایش تعداد دانش‌آموزان پسر تحت پوشش ورزش همگانی به میزان ۶۰ درصد .

۳ . افزایش دانش‌آموزان دختر عضو انجمن، کانون و باشگاه ورزشی به میزان ۵۰ درصد .

۴ . افزایش دانش‌آموزان پسر عضو انجمن، کانون و باشگاه ورزشی به میزان ۵۰ درصد .

۵ . افزایش تعداد مدال‌های بین‌المللی دانش‌آموزی به میزان ۱۰۰ درصد .

۶ . افزایش تعداد نیروهای انسانی فنی مرد به میزان ۶۰ درصد .

۷ . افزایش تعداد نیروهای انسانی فنی زن به میزان ۶۰ درصد .

۸ . افزایش ظرفیت مکان‌های ورزشی دانش‌آموزی به میزان ۶۰ درصد .

۹ . افزایش تعداد طرح‌های تحقیقاتی به میزان ۱۵۰ درصد .

۱۰ . افزایش تعداد دانش‌آموزان و دانشجویان تربیت بدنی به میزان ۲۵ درصد .

۱۱ . افزایش تعداد شرکت‌کننده در دوره‌ی آموزشی به میزان ۳۵ درصد .

مشکلات و تنگناهای بخش تربیت بدنی و ورزش در برنامه‌های اول و دوم توسعه (الف) مشکلات ناشی از تأثیر عوامل بیرونی بر عملکرد بخش :

۱ . نگرش ضعیف به ضرورت وجودی ورزش و فقدان نگرش تربیتی به ورزش در مقامات کشور که به ورزش به عنوان عامل مهم و مؤثر تربیت نگاه نمی‌شود .

گذشته‌ی توسعه نشان می‌دهد، جز در موارد معدود، ورزش دانش‌آموزی به اهداف از پیش تعیین شده دست نیافته است. به گونه‌ای که نسبت دانش‌آموزان عضو کانون‌های ورزش مدارس به جمعیت دانش‌آموزی طی دو برنامه‌ی اول و دوم توسعه، رشد چشم‌گیری را نشان نمی‌دهد و نسبت ظرفیت مکان‌های ورزشی به جمعیت دانش‌آموزی نیز در طول سال‌های مورد نظر متناسب نبوده است.

● در آغاز برنامه‌ی اول، نسبت دانش‌آموزان عضو کانون‌های ورزشی مدارس به یک هزار نفر جمعیت دانش‌آموزی، ۸/۶ بوده که طی ده سال، به نسبت ۱۰/۷ ارتقا یافته است. بدین ترتیب، از ۱۰ هزار دانش‌آموز کشور در سال ۱۳۶۷، به ۱۰۷ نفر در کانون‌های ورزشی رسیده است.

● تعداد مکان‌های ورزشی مربوط به تربیت بدنی وزارت آموزش و پرورش طی سال‌های «۱۳۷۶-۱۳۶۷»، از ۴۹۶ باب کمتر است. با توجه به مجموع ۱۹۷ باب مکان ورزشی احداث شده در طول دو برنامه، میزان دست‌یابی این اداره کل به اهداف پیش‌بینی شده ۲۵ درصد است.

● در خصوص تعداد افراد تحت پوشش ورزش همگانی و ورزش قهرمانی دانش‌آموزی، هدف برنامه به گونه‌ای تحقق یافته است که موفقیت نسبی برای بخش به شمار می‌آید.

از مجموع گزارش ارائه شده به نظر می‌رسد، تربیت بدنی و ورزش مدارس از موفقیت قابل قبولی در رسیدن به اهداف پیش‌بینی شده برخوردار نبوده است.

سیاست‌ها و راهبردهای

تربیت بدنی و ورزش مدارس

در برنامه‌ی سوم توسعه

۱. بازنگری و بهسازی محورهای اساسی تربیت بدنی و ورزش مدارس به منظور بهبود روش‌ها و شیوه‌ی اجرای فعالیت‌های ورزشی.

۲. اصلاح نگرش و تفکر عمومی در ارتباط با ضرورت و اهمیت ورزش دانش‌آموزان به عنوان یک اصل بنیادی در ورزش کشور.

۳. عمومی کردن ورزش و ایجاد زمینه‌ی مناسب و امکانات برای فعالیت‌های ورزشی دانش‌آموزان،

متناسب با رشد پیش‌بینی شده‌ی ورزش همگانی در برنامه‌ی سوم توسعه.

۴. بهره‌گیری از روش‌های علمی برنامه‌های تربیت بدنی و ورزش مدارس با توسعه و تقویت امر آموزش و تحقیقات.

۵. تربیت و پرورش نوجوانان و جوانان از طریق توسعه‌ی فعالیت‌های تربیت بدنی و ورزش براساس ارزش‌های اسلامی و ملی.

۶. هم‌سو کردن فعالیت‌ها و برنامه‌های تربیت بدنی مدارس در راستای تحقق اهداف نظام آموزش و پرورش.

۷. برنامه‌ریزی برای استفاده‌ی مطلوب از ظرفیت‌های موجود.

۸. توسعه و تقویت برنامه‌های پژوهشی و آموزشی در سطح ستاد و استان‌ها.

۹. به کارگیری آخرین یافته‌های علمی، پژوهشی و کاربردی در سیاست‌گذاری و تنظیم برنامه و فعالیت‌ها.

اگرچه آن چه انجام گرفته، در حد یا بالاتر از اهداف پیش بینی شده در برنامه است، اما این موضوع با نیازها و وضع مطلوب فاصله‌ی زیادی دارد

۸. افزایش نسبت طرح‌های تحقیقاتی به نیروی انسانی متخصص از $\frac{1}{1478}$ نفر به $\frac{1}{759}$ نفر با رشد حداقل ۲۶ درصد.

۹. افزایش مدال‌های بین‌المللی و جهانی ورزش دانش‌آموزان از ۵ مدال در سال به ۱۰ مدال در سال ۸۱.

۱۰. افزایش دانش‌آموزان و دانشجویان رشته‌ی تربیت‌بدنی به یکصد هزار نفر دانش‌آموز از ۲۲ نفر به رشد ۲۹ نفر با رشد حداقل ۵ درصد.

۱۱. افزایش نسبت شرکت‌کننده

در دوره‌های آموزشی به نیروی انسانی متخصص از $\frac{1}{6/2}$ نفر به $\frac{1}{6/9}$ نفر با رشد حداقل ۶ درصد.

بحث و بررسی درخصوص

عملکرد بخش تربیت‌بدنی

و ورزش تا پایان سال سوم توسعه (سال‌های ۸۱-۸۰-۷۹)

پس از جمع‌آوری و نمایش عملکرد شاخص‌های بخش تربیت‌بدنی و ورزش مدارس به صورت نمودار در طول سه سال اول برنامه‌ی توسعه‌ی سال‌های ۷۹، ۸۰ و ۸۱، در این قسمت به نتایج عملکرد هریک از شاخص‌های دوازده‌گانه به اختصار اشاره می‌شود.

● با توجه به درصد رشد پیش‌بینی شده برای توسعه‌ی ورزش همگانی دانش‌آموزان پسر و دختر معاونت تربیت‌بدنی و تندرستی، تربیت‌بدنی پسران و دختران به اهداف پیش‌بینی شده دست یافته‌اند و تا حدودی از برنامه جلوترند. این رشد در بخش دانش‌آموزان دختر بیشتر محسوس است.

شاخص‌ها و هدف‌های تربیت‌بدنی و ورزش وزارت آموزش و پرورش در برنامه‌ی سوم توسعه

۱. افزایش دانش‌آموزان پسر

تحت پوشش ورزش همگانی از $\frac{1}{12}$ نفر به $\frac{1}{9}$ نفر با رشد حداقل ۱۰ درصد.

۲. افزایش دانش‌آموزان دختر

تحت پوشش ورزش همگانی از $\frac{1}{24}$ نفر به $\frac{1}{17}$ نفر با رشد حداقل ۱۰ درصد.

۳. افزایش دانش‌آموزان پسر

تحت پوشش ورزش قهرمانی از $\frac{1}{42}$ نفر به $\frac{1}{34}$ نفر با رشد حداقل ۸/۵ درصد.

۴. افزایش دانش‌آموزان دختر

تحت پوشش ورزش قهرمانی از $\frac{1}{71}$ نفر به $\frac{1}{58}$ نفر با رشد حداقل ۸/۵ درصد.

۵. افزایش مربیان، داوران و

معلمان تربیت‌بدنی زن از $\frac{1}{1067}$ نفر به ازای هر دانش‌آموز به $\frac{1}{654}$ نفر با رشد حداقل ۱۰ درصد.

۶. افزایش کارشناس، مربیان،

داوران و معلمان تربیت‌بدنی مرد از $\frac{1}{874}$ نفر به ازای هر دانش‌آموز به $\frac{1}{654}$ نفر با رشد حداقل ۱۰ درصد.

۷. افزایش پوشش‌دهی

مکان‌های ورزشی از $\frac{1}{252}$ نفر در روز به $\frac{1}{759}$ نفر با رشد حداقل ۱۰ درصد.

۱۰. توجه به نیاز مناطق محروم و سازمان‌دهی برنامه‌ها در مناطق آموزشی.

۱۱. تأکید بر سیاست تمرکززدایی و برنامه‌ریزی در جهت مشارکت عمومی و مدرسه‌محوری.

۱۲. ایجاد تحول کیفی و قانونمند کردن برنامه‌های تربیت‌بدنی و ورزش مدارس با تأکید بر دوره‌ی ابتدایی.

۱۳. بهسازی و آموزش مستمر نیروی انسانی با اصلاح مناسبات سازمانی.

۱۴. تدوین راهکارهای اجرایی تحقق شاخص‌های برنامه‌ی سوم

توسعه‌ی تربیت‌بدنی و ورزش مدارس. ۱۵. افزایش مشارکت و همکاری

فعال با سازمان تربیت‌بدنی در راستای تحقق برنامه‌های تربیت‌بدنی و ورزش کشور.

۱۶. گسترش و تقویت برنامه‌های بین‌المللی از طریق فدراسیون بین‌المللی ورزش دانش‌آموزی (ISF).

۱۷. تقویت ساختار تشکیلاتی، مدیریتی، کارشناسی تربیت‌بدنی مدارس.

۱۸. توجه به مشارکت جدی عوامل تربیتی مدرسه، اولیا و دانش‌آموزان در توسعه‌ی برنامه‌های تربیت‌بدنی و ورزش مدارس.

۱۹. تدوین راهکارهای مناسب برای ارائه‌ی الگوی هماهنگ و مناسب آموزشی در قالب کتاب‌های آموزشی و درسی به منظور پرهیز از اعمال

سلیقه‌ی شخصی در برنامه‌های تربیت‌بدنی و ورزش مدارس.

۲۰. تدوین طرح جامع تربیت‌بدنی و ورزش مدارس.

● در بخش ورزش قهرمانی ویژه دانش آموزان پسر و دختر، رشد این بخش در پسران و دختران با توجه به درصد پیش بینی شده طی سه سال اول برنامه، به اهداف خود رسیده است، اما این رشد در بخش دختران در سال اول برنامه (سال ۱۳۷۹) بسیار سریع بوده و در سال های بعد، افزایش متوسطی داشته است. ورزش قهرمانی بین دانش آموزان پسر رشد متوسطی را طی کرده است.

● معاونت تربیت بدنی و تندرستی در بخش توسعه‌ی نیروی انسانی در

ورزشی، اهداف مورد نظر محقق شده است.

● تعداد طرح های تحقیقاتی انجام شده در سه سال اول برنامه‌ی سوم توسعه بیش از پیش بینی برنامه بوده است. به طوری که عملکرد سه سال اول برنامه بیشتر از اهداف پیش بینی شده تا پایان برنامه است.

● تعداد مدال های کسب شده در رقابت های بین المللی دانش آموزان بیش از تعداد پیش بینی شده تا پایان برنامه‌ی سوم توسعه است. این موضوع با افزایش اعزام تیم های

● تعداد دوره های آموزشی ویژه‌ی معلمان تربیت بدنی آقایان و بانوان بسیار بالاتر از اهدافی است که در سه سال اول برنامه پیش بینی شده است. در سال دوم و سوم برنامه‌ی توسعه‌ی سوم، با اجرای دوره های آموزشی فراگیر، تقریباً تمام معلمان تربیت بدنی زن و مرد تحت پوشش دوره های آموزشی قرار گرفته اند.

● رشد اعتبارات بخش تحقیقات تربیت بدنی و ورزش مدارس از سهم کل اعتبارات، متناسب با اهداف پیش تعیین شده بود و در سال سوم برنامه، این رشد بیشتر از سال های دیگر بوده است.

با ارزیابی از عملکرد سه سال اول برنامه‌ی توسعه در بخش تربیت بدنی و ورزش مدارس معاونت تربیت بدنی و تندرستی، به جز شاخص توسعه‌ی نیروی انسانی متخصص، در ۱۱ شاخص مهم دیگر از اهداف پیش بینی شده جلوترند که این موضوع نشان از موفقیت در دست یابی به اهداف دارد. در رسیدن به این موفقیت عواملی چون: توجه خاص دولت به تربیت بدنی، ارتقای ساختار تشکیلاتی تربیت بدنی در وزارت آموزش و پرورش، رشد قابل توجه اعتبارات جاری و عمرانی، انگیزه‌ی خدمت به دانش آموزان در معلمان تربیت بدنی و علاقه مندی دانش آموزان و خانواده ها به مقوله‌ی ورزش، بسیار مؤثر بوده است.

تحلیل نتایج پژوهش

پس از تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش، در یک نتیجه گیری کلی از این پژوهش باید اذعان داشت، اگرچه آنچه انجام گرفته، در حد یا بالاتر از اهداف پیش بینی شده در برنامه است، اما این موضوع با نیازها و وضع

قسمت آقایان و بانوان، به اهداف مورد نظر رسیده است. این رشد دو بخش آقایان بیشتر از بانوان مشهود است.

● میزان افزایش ظرفیت پوشش دهی مکان های ورزشی دانش آموزان در سال اول برنامه (سال ۱۳۷۹) به اهداف پیش بینی شده نرسیده، اما با توجه به تکمیل و به بهره برداری رسیدن طرح های نیمه تمام، این کمبود در سال های دوم و سوم برنامه جبران شده است. به طوری که با گذشت سه سال از برنامه‌ی سوم توسعه، در بخش ظرفیت پوشش دهی فضاهای ورزشی به رقابت های جهانی توسط فدراسیون ورزش مدارس محقق شده است.

● افزایش تعداد دانش آموزان و دانشجویان رشته‌ی تربیت بدنی نه تنها متناسب با رشد پیش بینی شده در سال اول برنامه نیست، بلکه رشد منفی داشته است. بنابراین لازم است طی دو سال باقی مانده، با ارائه‌ی برنامه های مناسب با هماهنگی معاونت برنامه ریزی و منابع انسانی وزارت متبوع، برای رفع این مشکل اقدام شود.

مطلوب فاصله‌ی زیادی دارد که باید در تدوین برنامه‌ی چهارم و پنجم توسعه، همراه با افزایش منابع، مورد توجه قرار گیرد.

درصد رشد پیش‌بینی شده در ورزش همگانی و قهرمانی دانش‌آموزان دختر و پسر در برنامه‌ی سوم توسعه درصد بالایی نیست که با رسیدن به این هدف احساس رضایت کنیم. زیرا با رسیدن به اهداف پیش‌بینی شده فقط توانسته‌ایم، در حدود ۱۰ درصد از کل دانش‌آموزان را تحت پوشش قرار دهیم که این آمار، آمار مطلوبی در مقایسه با کشورهای صاحب توسعه نیست.

● در بخش توسعه‌ی فضا و تجهیزات ورزشی، با وجود رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده و با توجه به امکانات موجود، فقط می‌توانیم یک درصد از کل دانش‌آموزان کل کشور را در مکان‌های موجود در یک روز تحت پوشش فعالیت‌های ورزشی قرار دهیم که این آمار در مقایسه با سن دانش‌آموزان و علاقه‌ای که به فعالیت‌های ورزشی دارند، بسیار نگران‌کننده است.

● در بخش نیروهای انسانی، اگرچه اقدامات خوبی در خصوص آموزش‌های ضمن خدمت از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی انجام شده است، اما در بخش افزایش کمی نیروی انسانی از طریق تربیت کارشناسان و معلمان جدید، با ناکامی جدی مواجه هستیم. چنانچه در این خصوص اقدام مهمی صورت نگیرد، ارتقای کیفی برنامه‌های تربیت بدنی و ورزش مدارس با مشکل روبه‌رو خواهد شد.

● در بخش توسعه‌ی ورزش قهرمانی و اعزام تیم‌های ملی دانش‌آموزان به

مسابقات جهانی، طی سال‌های گذشته اقدامات خوبی انجام شده است که البته این موضوع باید تقویت شود. لازم است با توجه بیشتر به فدراسیون ورزش دانش‌آموزی و اعزام تیم‌های مدرسه‌ای به مسابقات جهانی، از این رهاورد به افتخارات ملی و مدال دست یافت.

● در بخش توجه به مسائل تحقیقاتی در تربیت بدنی و ورزش مدارس، اگرچه طی سال‌های گذشته اقدامات مؤثر و خوبی انجام شده است، اما این موضوع به حمایت بیشتری نیاز دارد. بی‌شک با افزایش رشد اعتبارات بخش تحقیقات و آموزش، تحولات مثبتی در برنامه‌های تربیت بدنی و ورزش مدارس را شاهد خواهیم بود.

● به نظر می‌رسد، برای تحقق اهداف پیش‌بینی شده در برنامه‌ی سوم توسعه، به مشارکت سایر معاونت‌های وزارت متبوع نیاز است. زیرا توقعات و انتظارات ورزش کشور از تربیت بدنی و ورزش مدارس خصوصاً در بخش تربیت نیروی انسانی بیش از آن است که در شرایط فعلی وجود دارد.

● در پایان باید اذعان داشت که در برنامه‌ی سوم توسعه، پیش‌بینی از مأموریت‌های مربوط به تربیت بدنی و ورزش مدارس دیده نشده است. در واقع، مأموریت اصلی این بخش شامل ارتقای کیفی برنامه‌ی مربوط به درس تربیت بدنی، توسعه و تعمیم سلامت عمومی دانش‌آموزان، و توسعه و گسترش فضا و تجهیزات ورزشی مورد توجه و ارزیابی قرار نگرفته است و جا دارد، در برنامه‌ی چهارم توسعه این موضوع به طور جدی‌تری مورد توجه برنامه‌ریزان توسعه قرار گیرد.

منابع.....

۱. پژوهشکده‌ی تعلیم و تربیت. گزارش «آموزش و پرورش و توسعه». اسفند ۱۳۸۱.
۲. دفتر فرهنگ، هنر، تربیت بدنی و جوانان. سند برنامه‌ی بخش تربیت بدنی و ورزش در برنامه‌ی سوم توسعه. انتشارات سازمان مدیریت. ۱۳۷۹.
۳. سازمان‌دهی و گردش کار نظام برنامه‌ریزی. انتشارات سازمان برنامه و بودجه. ۱۳۸۲.
۴. مسائل و چالش‌های پیش‌روی ایران در برنامه‌ی چهارم توسعه. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی. مهر ۱۳۸۲.
۵. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی. دستورالعمل اعمال نظارت بر اجرای برنامه‌ی سوم توسعه. اردیبهشت ۱۳۸۲.
۶. شرکت راد سامانه. مطالعات تفصیلی ورزشی و پرورشی. انتشارات سازمان تربیت بدنی. ۱۳۸۱.
۷. کمیته‌ی برنامه‌ریزی بخش تربیت بدنی. برنامه‌ی سوم توسعه بخش تربیت بدنی و ورزش. انتشارات سازمان برنامه و بودجه. اردیبهشت ۱۳۷۸.
۸. کمیته‌ی برنامه‌ریزی بخش تربیت بدنی. برنامه‌ی پنج‌ساله‌ی سوم توسعه. انتشارات سازمان برنامه و بودجه. ۱۳۷۸.
۹. کمیته‌ی برنامه‌ریزی بخش تربیت بدنی. شاخص‌های کلی و اهداف کمی بخش تربیت بدنی و ورزش. انتشارات سازمان برنامه و بودجه. ۱۳۷۸.
۱۰. گزارش اقتصادی ریاست محترم جمهور در بخش امور فرهنگی، آموزشی، پژوهشی و تربیت بدنی و ورزش به مجلس شورای اسلامی. ۱۳۸۰.
۱۱. گزارش عملکرد دفتر تربیت بدنی پسران در خصوص برنامه‌ی سوم توسعه.
۱۲. گزارش عملکرد دفتر تربیت بدنی دختران در خصوص برنامه‌ی سوم توسعه.
۱۳. گزارش عملکرد دفتر تحقیقات و توسعه در خصوص برنامه‌ی سوم توسعه.
۱۴. گزارش عملکرد معاونت تربیت بدنی و تندرستی در خصوص برنامه‌ی سوم توسعه به وزیر آموزش و پرورش، طی نامه‌ی شماره ۵۰۰/۷۲۹۶/۱۰۲
۸۱/۶/۹
۱۵. محمدی، علی و حسین، حسن‌زاده، محمدتقی. برنامه‌ی تربیت بدنی و ورزش مدارس. انتشارات اداره‌ی کل تربیت بدنی. ۱۳۸۱.